

TAJNI ŽIVOT

ĆEMOVSKOG
POLJA

ĆEMOVSKO POLJE

ENVPRO

Izdavač:

NVO Program za životnu sredinu
Environment Programme / EnvPro

Adresa:

Baku 22, Tološka šuma,
81 000 Podgorica

email: office@envpro.me
websajt: www.envpro.me

Fotografija:

© Mihailo Jovićević
© Budimir Rašović
© Nikola Balević
© Nina Lončarević

Tiraž:

1000kom

Dizajn: Maja Kostić

Donator / Sponzor:

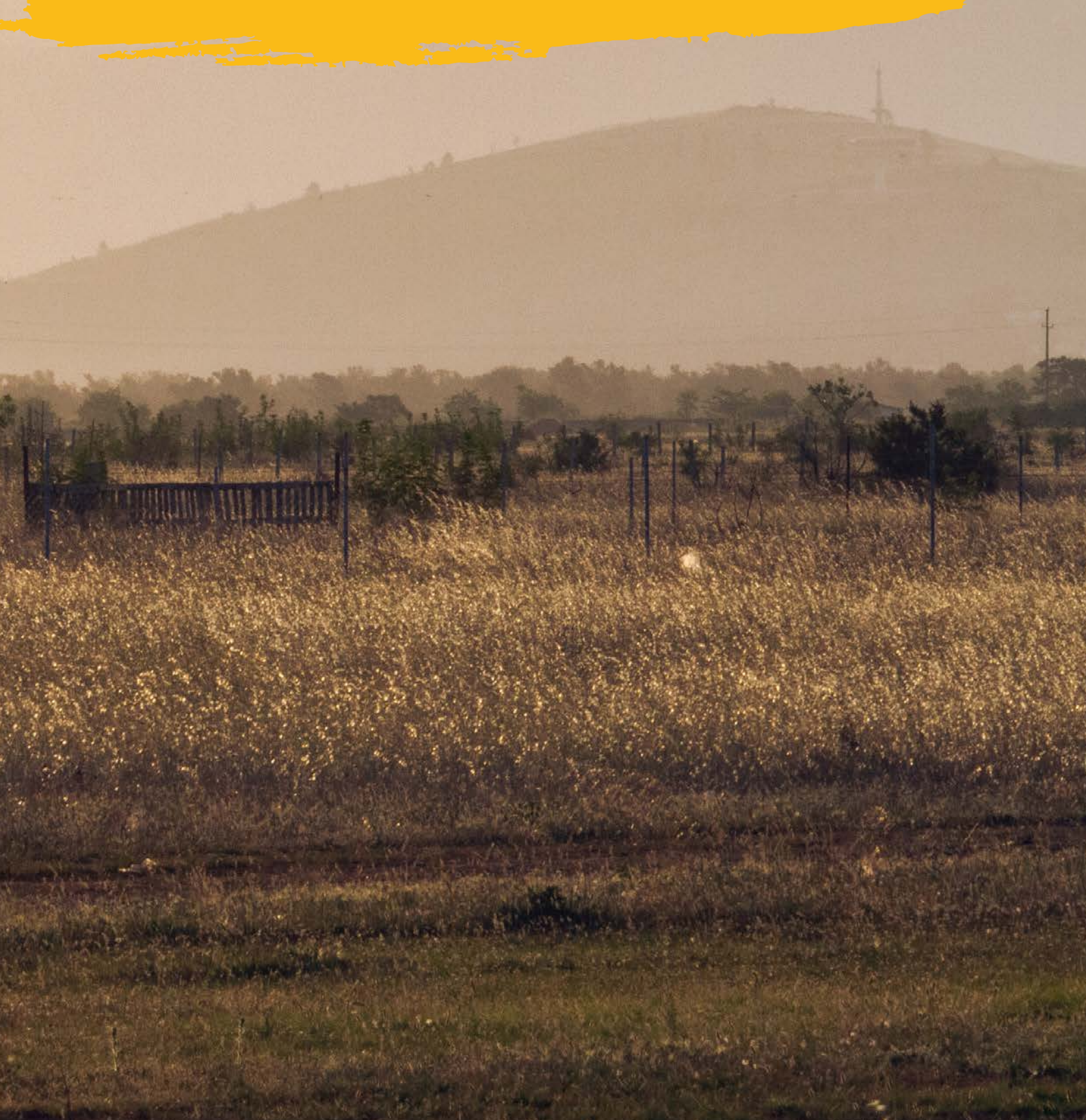
Draga djeco,

Dobrodošli u biljni i životinjski svijet Čemovskog polja!

Nadamo se da ćete uživati u pustolovini saznanja o različitim pticama, zmijama, orhidejama i drugim živim bićima.

Dok upoznajete prirodni svijet Čemovskog polja, želimo da se kod vas probudi radoznalost za dalje učenje i ljubav prema prirodi kojom smo okruženi.

Što više znate o prirodi, znaćete i koliko nam je dragocjena, zbog svoje ljepote, kao i zbog svega što daje ljudima.

PODGORICA

STARI AERODROM

KUĆE RAKIĆA

LEGENDA

Ćemovsko polje
Istraživačka oblast

VRELA
RIBNIČKA

DEPONIJA
"LIVADE"

DINOŠA

PLANTAŽE
"13. JUL"

RIJEKA
CIJEVNA

RIJEKA
CIJEVNA

KARABUŠKO
POLJE

Grlica (*Streptopelia turtur*)

Po neki par ove predivne ptice nalik golubu lako ćete primjetiti dok se odmara na visokim stablima topola i rogača pored rijeke Cijevne. Njeno grgutanje je jedinstveno i nadaleko se sluša. Dolazi u proljeće i napušta nas sa jeseni da bi prezimila u toploj Africi. Brojnost grlice se iz godine u godinu smanjuje pa je potrebno uložiti napor da njenu populaciju očuvamo. Ne bismo smjeli dozvoliti lovcima da je imaju kao plijen.

Siva vjetruška (*Falco vespertinus*)

Seobu ovog sokola možete posmatrati u aprilu. Prezimi u Africi, i tek što preleti ovaj ogromni kontinent i Mediteransko more i stigne u Evropu, spusti se na Čemovsko polje da se odmori, nahrani insektima i nastavi put ka sjevernim stepskim predjelima sve do Rusije. Pored ovog, možete zapaziti i sokola lastavičara koji se seli tako što prati selidbu lasti.

Mala ušara (*Asio otus*)

Jedna mala skupina ovih sova zadržala se u park-šumici na Čemovskom polju kod Starog Aerodroma. Otjerala je svrake iz njihovih gnijezda i jako lijepo se prilagodila gradskom ambijentu. Ne obazire se puno na ljude koji šetaju, trče i dolaze ovdje radi rekreacije, ali zato kad iz njihovih gnijezda ispadne njihov ptič, najbolje je stajati daleko, kako bi ga bez straha vratile natrag sve dok mlado ne stasa za prvi let. Pored ove, na istom ovom mjestu u ljetnjim večernjim satim možete zapaziti čuka, a uz okolne kuće i napuštene objekte, još jednu malu hrabru sovu, kukumavku. Za one koji se malo više potrudite, i budu htjeli zavirivati u okolne štale po našoj ravnici, vjerovatno je da će spaziti i kukuviju, posebno tokom hladnih zimskih dana.

Velika strnadica (*Emberiza calandra*)

Na prvi pogled reći ćete da je ona jedan punački naduti vrabac, ali nije tako. Radi se o ptici najvećoj od svih strnadica, a njeno ime nam kaže da se hrani "strnjem" tj. sjemenkama žitarica. Na Čemovskom polju ih gledamo tokom čitave godine. Tokom zime se skupe u jata, a s proljeća se raspodijele i svaka zauzme svoj žbun na koji se popne da osmatra teritoriju. Njen zov nije melodičan i zvuči kao kad izgovorite riječ crv ali na ovakav način "ccccccrrrrrrrrrv".

Crnoglava strnadica (*Emberiza melanocephala*)

Za razliku od velike strnadice, crnoglava ima jako lijepu pjesmu, a u to ćete se uvjetiti kad sredinom maja dođete na Čemovsko polje. Ova ptica nam najkasnije doleti iz Afrike, u kasno proljeće, ali i prva se vraća nazad u Afriku. Mužjak ima žute grudi i crnu kapicu na glavi, a ženka je neupadljiva i braonkasta, pa vam se može desiti da je zamijenite sa velikom strnadicom.

Rusi svračak (*Lanius collurio*)

Ova pogana i nemirna ptica je pravi mali razbojnik među pjevačicama. Popne se na vrhove žbunova i drveća i svako malo vreba plijen. Ne hvata samo bube, skakavce i gusjenice nego i miševе, žabe i druge ptice. Čim uhvati plijen doleti na neko obližnje drvo, natakne ga na trn ili neku šiljatu granu, sačeka malo dok plijen ugine, pa ga tek nakon toga pojede. Pored ovog, i ostale svračke možete sresti ovdje: velikog, sivog i riđoglavog, ali ni oni nijesu ništa bolji kada je riječ o vladanju. Zbog svoje navike da plijen ubije probadanjem kroz trn, dobio je nadimak ptica mesarka.

Crvendać (*Erithacus rubecula*)

Za razliku od svračka, ovo je najljupkija i najveselija ptica i od svih pjevačica, čovjekov najbolji prijatelj.

Uvijek je uz njega kad se nešto radi u vinogradu i voćnjaku. Tokom jeseni i zime, crvendaći se spuste u polje da sačekaju proljeće kada se ponovo vraćaju u listopadne šume da bi pravili gnijezda i polegli jaja. Dok još zora nije zarumenila, crvendać prvi započne veselom pjesmom da budi druge ptice i ljude po selima, ali i gradovima koji imaju dovoljno zelenila kao naša Podgorica.

Velika sjenica (*Parus major*)

Ovu živahnu, vragolastu i nemirnu pticu uvijek spremnu za svađu ste sigurno već negdje primijetili. Skakuće po granama drveća, izvodi razne akrobacije, cvrkuće i konstantno traži pažnju. Voli šupljine, najviše nekog starog drveta kao što je koščela da bi u njega zavukla gnijezdo, mada i bilo kakva metalna konstrukcija koja ima udubljenje može poslužiti toj svrsi, kao recimo stari šporet na drva istovaren pored puta od strane nemarnih građana. Koliko zna biti druželjubiva, toliko je nekad i pakosna, pa hoće napasti i zlostavljati mlade dobroćudne ptice.

Poljski vrabac (*Passer montanus*)

Ovog najmanjeg od svih vrabaca ćete razlikovati od običnog vrapca po jednoj crnoj tački koju ima na obrazu. Vrlo je dobroćudan i mio stanovnik koji, takođe, priželjkuje da ima svoju duplju drveta za gnijezdo, a otvoreni prostor koristi za skitnju i da bi pronalazio hranu. Uz ovu dvojicu, na Čemovskom polju gnijezdi i španski vrabac, dosta sličan ovom običnom ali malo drugačiji. U njihove razlike ćete se brzo uvjeriti kad budete bili u prilici da ih malo duže posmatrate.

Pećinska lasta (*Hirundo rupestris*)

Vidjeli ste svi seosku lastu, pa i gradsku, mada postoje i lasta bregunica i daurska, koje su malo manje poznate. Redovno ih možemo vidjeti ovdje, no ipak pećinska lasta je nešto posebno. To je jedina lasta koja nas ne napušta zimi. Kako joj samo ime kaže, voli pećine i slična staništa i ako se pitate gdje ih ima na Čemovskom polju onda znajte da je to tamo gdje rijeka Cijevna pravi svoje usko i duboko korito da se može lako preskočiti s jednog kraja na drugi.

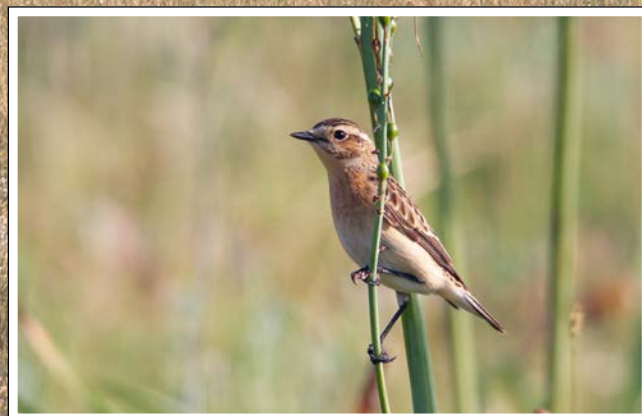

Obična bjeloguzu (*Oenanthe oenanthe*)

Kako joj samo ime kaže, ova elegantna i vesela ptica ima bijelu guzu i po tome je lako možete raspoznati. Hvata insekte u letu ili ih sakuplja na zemlji, penje se na stubove i brežuljke, smjelo razgleda okolinu, više uživajući u pogledu nego čekajući da ulovi nešto. Ona se može posmatrati i može joj se blizu primaći, ali ne i preblizu. Pored nje, ovdje ćemo primijetiti i jednu njenu blisku rođaku, mediteransku bjeloguzu.

Travarka (*Saxicola rubetra*)

I ova ptica je dobila ime po nečemu što je karakteristično samo za nju. Ako ste mislili da je travarka jer sakuplja trave, varate se. Ova ptica je toliko mala i lagana da se uhvati za travu i tako može da stoji i po nekoliko minuta. Na ovoj slici prikazana je ženka, malo manje atraktivna i upadljiva, ali to je čest slučaj u ptičjem carstvu.

Poljska trepteljka (*Anthus campestris*)

Ova ptičica je tipičan stanovnik ovog našeg staništa. Vitka je i visoka, sa stopalima koje imaju duge prste, odlično prilagođene da hodaju po zemlji i traže hranu, a vole se penjati i na žbunove. Nemojte je zamijeniti sa poljskom ševom. Obratite pažnju na tanak kljun i dugačak rep kojim lagano tapka održavajući ravnotežu.

Brezov zviždak (*Phylloscopus trochilus*)

Zviždaci su poslije kraljića i carića naše najmanje ptice. Fotografisali smo ga slučajno kako stoji na ovoj drači. Pogledajte kako je samo pitom i dobroćudan. Iako je malen, svake godine preleti hiljade i hiljade kilometara, od sjeverne Evrope do Afrike, i nazad. Na Čemovskom polju se zadrži koji dan, dok ne povratu snagu za nastavak puta.

Ćubasta ševa (*Galerida cristata*)

Svojim oblikom podsjeća na vrapca, međutim boje i blago izdužen i zakrivljen kljun čine razlikovanje lakšim. Ova ševa takođe ima i ćubicu (izdignuto perje) na vrhu glave, koju podiže prilikom udvaranja, pjevanja ili odbrane teritorije, po čemu je i dobila ime. Njeno najčešće pjevanje ili zov je simpatično, piskutavo i malo otegnuto „trillipiu“ ili „vutiviu“. Probajte da je imitirate!

Kratkoprsta ševa (*Calandrella brachydactyla*)

Iako ptice prvenstveno vezujemo za granu drveta, zamišljajući kako one tu borave većinu vremena i prave gnijezdo, na Čemovskom polju uglavnom nema drveća. Zbog toga ga naseljavaju ptice koje su na to navikle i koje svoje gnijezdo prave u zemlji u prirodnim udubljenjima ili se kriju u žbunićima. Tako, kada šetate Čemovskim poljem na proljeće pazite da ne zgazite jaje kratkoprste ševe ili njenih rođaka ševa i po nekih ostalih ptica. Kamufilirana su u zemlji i travi pa se ne prepoznaju lako.

Velika ševa (*Melanocorypha calandra*)

U Crnoj Gori je gotovo isključivo možete vidjeti na Čemovskom polju, a rijetko i na Lješkopolju. Najveća je od postojećih ševa na Čemovskom polju, ima veliki žuto-smeđi kljun i karakterističnu crnu mrlju na strani prsa. Ove simpatične ševe su u stanju da prelete cijelo Mediteransko more da bi zimu provele u toploj Africi!

Gavran (*Corvus corax*)

Gavran je velika crna ptica, sa prepoznatljivim zvukom kada je u opasnosti: „krak-krak-krak“. Jedna je od vrsta koja ostaje u paru sa istim partnerom cijeli život, dok mnoge druge vrste mijenjaju partnere jednom godišnje, tokom sezone parenja.

Gavran je svaštojed – hrani se svime što može da nađe - leševima, insektima, plodovima, manjim životinjama i pticama, pa i otpadom!

Čavka (*Corvus monedula*)

Ona je naša najmanja vrana. Podsjeća na gavranu, ali je njen sivi „okovratnik“ jasno izdvaja. Čavke se uglavnom se kreću u parovima, a kada su u jatima bude ih i oko 1.000 zajedno! U jatima postoji stroga hijerarhija i često se dešava da unutar jata dođe do milosrdnih ubistava bolesnih ili povrijeđenih ptica.

Žutokljuna galica (*Pyrrhocorax graculus*)

Takođe pripadnica porodice vrana, ističe je žuti kljun, po kom je i dobila ime. Naziva se još i alpska, odnosno, planinska galica, zato što leti na nadmorskim visinama 1.260 m – 2.880 m u Evropi, a na Himalajima čak između oko 3.000 m – 6.000 m, i pravi gnijezdo u planinskim predjelima. Galica je lešinar tj. hrani se već umrlim životinjama koje se nazivaju lešine, ali ako one nijesu dostupne, galica traži insekte. Kod nas se galice često mogu vidjeti na skijalištima gdje sakupljaju ostatke hrane od posjetioca.

Pupavac (*Upupa epops*)

Najpoznatiji je po svojoj karakterističnoj ukrasnoj kruni. Dobio je ime po svom cvrkutu, „up-up-up“, koji ne možete pomiješati sa mnogo drugih cvrkuta na Čemovskom polju i po čemu ga lako prepoznajete, čak i ako ga ne vidite. Pupavci su dobro razvili odbranu protiv predatora (ptica koje love njih ili njihova jaja u gnijezdima). Ženka koja leži na jajima ispušta tečnost užasnog mirisa, nalik na pokvareno meso, koju utrlja u perje i tako odbija predatore! Kao dodatni način odbrane od grabljivaca, ptići izlegli iz jaja su već šesti dan sposobni da prsnu izmet na uljeze a služe se i zvukovima nalik na zmijsko šištanje da bi ih preplašili.

Vijoglava (*Jynx torquilla*)

Kada se uznemiri, posebno u blizini predatora, izokreće glavu i sikeće plazeći svoj dug i ljepljiv jezik, po čemu je i dobio naziv vijoglav a ponekad se naziva i zmijoglav. Iako su mu najbliži srodnici djetlići, vijoglav ima kratak i tup kljun kojim ne može da kucka o stablo i izbuši rupu u drvetu kao ostali djetlići. Ako ga spazite na drvetu, vidjećete da ne skakuće po granama kao većina ptica već vrlo brzo hoda ili puzi.

Pčelarica (*Merops apiaster*)

Teško je možete zamijeniti sa ostalim pticama, zbog živopisnih boja perja. Pogodili ste – hrani se uglavnom pčelama, a potom i ostalim insektima. Dnevno može pojesti čak 250 pčela! Možda ćete pomisliti da su pčelarice zbog toga velika smetnja opstanku pčela i proizvodnji meda, ali nije tako. Naučnici su dokazali da je uticaj pčelarica na opstanak pčela zanemarljiv, i da na pčele najlošije utiče nedostatak raznolikog cvijeća na livadama i na drveću u šumama iz kojeg mogu da se hrane nektarom.

Obična kukavica (*Cuculus canorus*)

Iako možda nikada nijeste vidjeli ovu pticu, moguće da ste je čuli! Prepoznatljiva je po svom crvkutu „ku-ku, ku-ku“, odakle joj potiče i ime, kukavica. Posebna karakteristika ove vrste je da kada parazitira, odnosno, koristi gnijezdo druge ptice da izlegne jaja, stvara jaja koja su po izgledu veoma slična jajima „domaćina“, odnosno ptice čije gnijezdo iskorišćava. Na taj način, jaja kukavice ne mogu biti izbačena iz gnijezda od domaćina. Takođe, nije rijetko da se ptići kukavice izlegnu prije nego ptići domaćina, pa izbace nezlegnuta jaja domaćina iz gnijezda!

Afrička kukavica (*Clamator glandarius*)

Nemirna ptica, često pravi kratke letove i skakuće po zemlji s podignutim repom. Ona, kao i mnogo njenih rođaka kukavica, ne svija svoje gnijezdo, kao većina ptica, već parazitira – iskorišćava gnijezdo drugih ptica, uglavnom svraka. Kada se izlegnu ptići jedne i druge vrste – kukavice i svrake, ptići svrake često ne mogu da prežive u takmičenju sa ptićima kukavice za hranu.

Noćni potrk (*Burhinus oedicnemus*)

On je veoma rijetka vrsta, koja se osim na Čemovskom polju, u Crnoj Gori, još može vidjeti i na Ulcinjskoj solani. Aktivna je noću i ima izuzetno dobar vid, što pokazuju njegove velike lijepe žute oči.

Sinji galeb (*Larus michahelis*)

Iako galebove, možda, prvenstveno vezujete za more, van perioda polaganja jaja, oni se mogu naći i na kopnenim površinama, poljoprivrednim područjima i deponijama. Osim što se hrane ribom, račićima i ostalim morskim životinjama, hrane se i jajima drugih ptica, otpadom sa deponija i slično. Nažalost, dio Čemovskog polja je zagađen otpadom, te se galebovi hrane između ostalog i njime.

VRIJEME JE ZA KVIZ!

1. Koja ptica polaže svoja jaja u gnijezdu druge ptice? (moguće je zaokružiti više tačnih odgovora)

- a) velika ševa
- b) obična kukavica
- c) ćubasta ševa
- d) afrička kukavica

2. Koja je jedina vrsta kornjače koju nalazimo na Čemovskom polju?

- a) šumska kornjača
- b) barska kornjača
- c) riječna kornjača

3. Koja veoma rijetka stepska ptica se nalazi na Čemovskom polju?

- a) crvendać
- b) modrovrana
- c) noćni potrk
- d) grlica

4. Kako žabe uzimaju vodu?

5. Korijen koje biljke se koristi za farbanje crvenom bojom?

- a) Vrijesak
- b) Kičica
- c) Krvavica

6. Koja ptica lešinar je nekada boravila na Čemovskom polju? (moguće je zaokružiti više tačnih odgovora)

- a) sivi soko
- b) bjeloglavi sup
- c) orao bradan
- d) bijela kanja
- e) crvendać

7. Da li je stepski smuk otrovna zmija?

DA

NE

8. Poveži sliku ptice sa njenim imenom:

Siva vjetruška

Velika ševa

Grlica

Pčelarica

9. Šta znači predator?

- a) životinja koja se hrani mesom
- b) životinja koja se hrani drugim životinjama koje lovi
- c) da ptica prede

10. Koja ptica ima nadimak ptica mesarka?

11. Kako se naziva mravlja kuća, a kako velika mravlja porodica?

12a. Koja od navedenih orhideja ima oblik pčele:

- a) jesenji damski uvojak
- b) dvoroga pčela
- c) bertolonijeva orhideja
- d) leptir orhideja

12b. Poveži svoj odgovor na prethodno pitanje sa odgovarajućom fotografijom biljke:

Bertolonijeva orhideja

Jesenji damski uvojak

Dvoroga pčela

Leptir orhideja

Lastin rep (*Papilio machaon*)

On je veliki i graciozan leptir, jedan od najljepših na našim prostorima. Svi su leptiri, pa tako i lastin rep, vrlo osjetljivi na hemijsko zagađenje (iz automobila, fabrika, poljoprivrede) i njihova prisutnost ili nedostatak govori o očuvanosti čistoće prirode. Ženka leptira polaže jajašca na biljkama kao što su divlji peršun i divlja šargarepa, odakle se izleže prvo gusjenica, a iz nje leptir. Leptiri su zbog toga simboli promjene i strpljenja, jer iz male i neugledne gusjenice poslije nekog vremena postaje velik i lijep leptir.

Žuti leptirak (*Libelloides macaronius*)

Iako podsjeća na leptira, zapravo pripada redu insekata sa mrežastim krilima. Jako su brzi i dobri lovci, i po tome slični vilinkonjicima. Love danju po uslovima blještave svjetlosti, izuzetan vid im omogućava da tako najbolje opažaju insekte, i imaju sposobnost brzog leta kada hvataju manjeg insketa za jelo.

Pauk osa (*Argiope bruennichi*)

Ovo je pauk srednje veličine, oko 1,5 cm i nije veoma česta vrsta na Čemovskom polju. Ime je dobio po crno-žutim šarama koje podsjećaju na osine šare. Mreža koju pauk gradi je njegova kuća – gradi je od tankih končića svile koju sam proizvodi. Mreža pauka ose je 30-40 cm u prečniku i treba mu oko sat vremena da je isplete. Pauci su poznati po svojim neobičnim ritualima parenja. Kada je parenje završeno, ženka pauka ose napravi „vrećicu“ od mreže i sakrije je u niskoj travi. Nakon toga ugine, a mladi pauci se izlegnu poslije mjesec dana.

Poljska tarantula (*Hogna radiata*)

Ovo je jedna od najvećih vrsta paukova u Evropi. Dužina tijela kod ženki, koje su veće od mužjaka, je 2-3 cm. Kao svi paukovi, ova vrsta je mesožder i vrlo je značajna za prirodu, jer lovi druge insekte i sprečava nekontrolisano povećanje brojnosti nekih insekata. Može se najčešće naći ispod kamenja ili sličnih predmeta. Za razliku od većine vrsta paukova, poljska tarantula ne lovi tako što čeka u svojoj mreži nego aktivno traži svoj plijen. U svrhu toga ima veoma dobar vid i snažne i dugačke noge koje joj dopuštaju da se kreće veoma brzo.

Ovičeni krugopletač (*Neoscona adianta*)

Jedna od najčešćih vrsta na Čemovskom polju. Lovi čekajući u ispletеноj mreži i pravi kružne mreže oko biljaka u cvijetu baš zato što se tu okuplja dosta letećih insekata, kao što su leptiri, pčele i muve. Dio svog naziva – ovičeni – dobio je zbog pojačanih ivica na trouglastim šarama koje ima na stomaku. Kod ove vrste je uobičajena pojava da ženka pojede mužjaka poslije parenja, jer time dobija dosta rezervne hrane za jaja koja polaže.

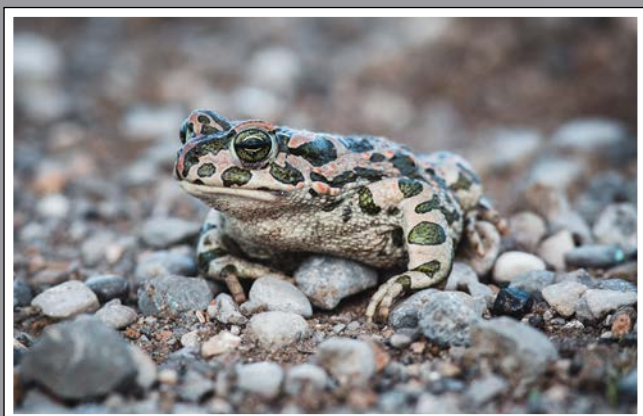

Mrav pločnik (*Tetramorium semilaeve*)

Naziv mrav pločnik dobili su jer su najčešći na betonskim površinama, i svoja gnijezda prave u pukotinama betona. Ovo je mala vrsta mrava, manja od 5 mm i vrlo česta na Čemovskom polju. Gnijezdo je naziv za kuću mrava, koju pravi od zemlje, pijeska, iglica bora, izmeta itd. Kolonija je naziv za „mrvlju porodicu” – sve mrave koji nastanju jedno gnijezdo unutar kojeg su podijeljeni određeni zadaci. Većina mrava u jednoj koloniji se ne razmnožava, već su mravi „radnici” – sakupljaju hranu, grade ili popravljaju gnijezdo, itd. Mrav pločnik pravi kolonije koje broje i do pet hiljada radnika.

Crveni šarenac (*Melitaea didyma*)

Gusjenice ovog leptira je lako uzgajati, vole jesti uskolisnu bokvicu (*Plantago lanceolata*). One mogu prezimiti u uspavanom stanju u kutiji sa posadenom uskolisnom bokvicom - možete probati naći njihove gusjenice na Čemovskom polju na proljeće.

Zelena žaba (*Bufo viridis*)

Ova žaba je dobila naziv po mnogobrojnim zelenim poljima na leđima. Žabe su životinje kojima je za opstanak neophodna vodena sredina - bara, rijeka, jezero i močvara. Ako se pitate otkud one na suvom Čemovskom polju - žabe mogu određeni period da provode van vode. Ovoj žabi je blizu rijeka Cijevna koja se graniči sa Čemovskim poljem u jednom dijelu, odakle je vjerovatno doskakutala na samo polje, u potrazi za hranom, odmorom, skrovištem ili sličnim. Zanimljivo je znati i da žabe ne piju vodu koristeći usta kao ljudi ili kljun kao ptice - one vodu upijaju kao sunderi, cijelom površinom svog tijela.

Stepski smuk (*Dolichopsis caspius*)

Neotrovna zmija, druga najveća u Evropi - može da naraste i do 2,5 m. Često je možete primijetiti kako se sunča na asfaltu, gdje najčešće i strada. Ova vrsta smuka dosta je brza i agresivna, može da skoči do metar unaprijed i tako iznenadi čovjeka, a zatim obično pobjegne do prvog skloništa. Zmija je predator u prirodi, te ima značajnu ulogu u kontroli pretjeranog rasta brojnosti miševa i pacova, koji su njen glavni plijen.

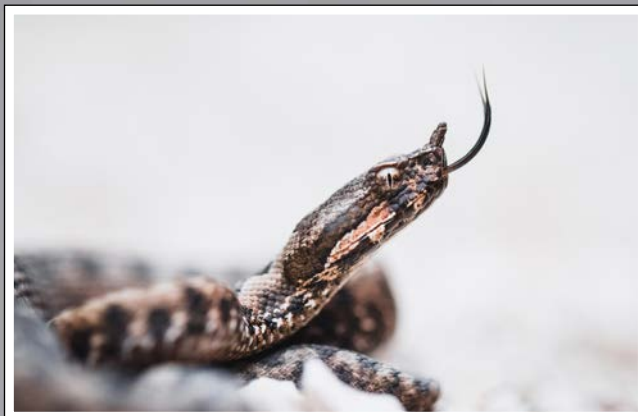
Blavor (*Pseudopus apodus*)

Iako se često pomiješa sa zmijama, blavor je u stvari gušter - samo, gušter bez nogu. Može biti veoma dugačak - čak 1,35 m, dok je većina guštera mala - oko 20 cm. Možda vam je i poznato da su gušteri u stanju da odbace svoj rep - ukoliko ih uhvatite za jako za rep oni misle da ćete ih zarobiti, pa zato i odbace rep i pobjegnu vam - a novi rep im poslije nekog vremena izraste (ne savjetujemo da probate!).

Šumska kornjača (*Testudo hermanni*)

Ova je kornjača prvenstveno biljojed, rijetko pojede crva ili puža. Zna se da se kornjače sporo kreću – zbog toga im i ne treba puno hrane, čak mogu ne jesti po nekoliko sedmica. Kornjača raste vrlo sporo, ali zato ima dug životni vijek, oko 30 godina. Njen oklop predstavlja njeno sklonište i kućicu - veoma je jak i može ponovo izrasti ukoliko se ošteti padom. Medvjed nije jedina životinja koja spava zimskim snom – i kornjače zimu provode u mirovanju, ukopane pod zemljom, žabe u mulju, a zmijske sakrivene u udubljenjima koje nađu.

Poskok (*Vipera ammodytes*)

Ovo je otrovna zmijska, lako prepoznatljiva po rogu koji ima na glavi, zbog čega se još i naziva rogata otrovnica. Iako vas ime možda zavara, poskok ne skače, već ima sposobnost da smota zadnji dio tijela i brzo izbaci prednji ka meti, čime odaje utisak skoka. Iako je otrovan, poskok ne spada u agresivne zmijske, i radije će pobjeći ukoliko naiđe na ljude ili opasnost, nego napasti.

Ptice koje ćete vidjeti na sledeće dvije stranice su nekada naseljavale ili posjećivale Čemovsko polje. Više to ne čine i većine njih nema u Crnoj Gori. Nestale su sa ovog područja zbog nedostatka hrane, trovanja ili lova. Današnje Čemovsko polje je, za većinu njih, suviše mala površina blizu

grada i uznemiravanje ljudi bi im smetali da se opet tu nastane. Ovom sekcijom želimo da vam skrenemo pažnju na Čemovsko polje kakvo je bilo nekada, prostrano zlatno polje koje je bilo domaćin još nekim, kod nas uglavnom rijetkim ili istrijebljenim pticama.

Velika droplja (*Otis tarda*)

Ovo je jedna od najvećih ptica na našem području – može da izraste oko 1 m, uz raspon krila 2,7 m! Ona je takođe i najteža ptica letačica na svetu. Iako je dobar letač, toliko je teška da ne može brzo da odleti već uglavnom trči bježeći od neprijatelja. Zato je lak pijen lovcima. S druge strane, zbog boje svog perja, velika droplja može lako se da kamuflira u žbunju ili visokoj travi – što joj često spašava život.

Poljska jarebica (*Perdix perdix*)

Ova ptica liči na kokošku i njene bliske rođake su koke i fazani. U opasnosti zna i da legne na zemlju, nadajući se da je neprijatelj neće primijetiti, budući da je boja njenog perja ista kao zemlja. Njena neobična osobina je da, kada je u opasnosti, umije i da pliva – većina ptica koje nemaju kožicu za plivanje na nožicama (kao što imaju patke, guske, galebovi) to ne umiju.

Bjeloglavi sup (*Gyps fulvus*)

Ovo je velika ptica, oko 1 m, i lešinari je. Ovo znači da se hrani lešinama - uginulim životinjama koje ne ubije sam, već koje uginu nekim drugim putem – od lovaca, od starosti, nekom nepogodom i slično. Možda ste gledali crtani Kralj Lavova – u njemu možete vidjeti lešinare! Iako su u crtanom prikazani kao zli likovi, oni nijesu zlonamjerni i zapravo su jako važni za prirodu – hrane se lešinama, koje, ako stoje duže netaknute, mogu biti izvor bolesti i zagađenja, prije nego se razgrade.

Bijela kanja (*Neophron percnopterus*)

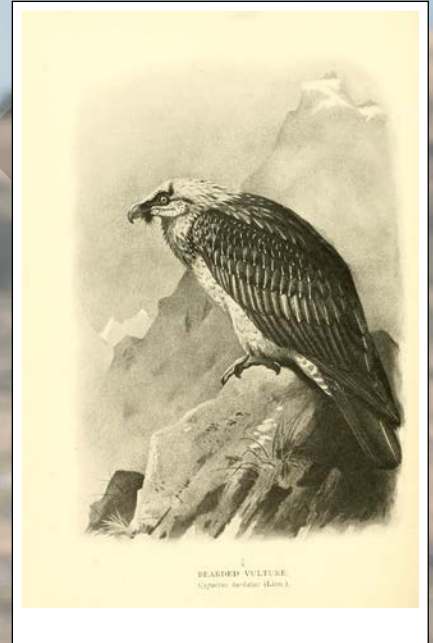
Ona je takođe lešinar, ali znatno manja od bjeloglavog supa, te kada želi da se nahrani mora čekati njega i ostale lešinare da bi jela, inače može sama postati hrana! Njena važna i neobična osobina je upotreba alata – na primjer kamena kojim razbija jaje koje želi da pojede. Ovo nije uobičajeno kod ptica, uglavnom inteligentnije vrste poput majmuna koriste alatke poput kamena. Bijela kanja je posljednji put viđena u Crnoj Gori u okolini Čemovskog polja prije 27 godina. Vjeruje se da su ona i bjeloglavi sup najvjerovatnije istrijebljeni sa ovih prostora nenamjerno, jedući otrovnu hranu koju su seljani podmetali vukovima, koji su im jeli ovce.

Orao bradan (*Gypaetus barbatus*)

Ovaj orao je lešinar, dakle hrani se uginulim životinjama. Na španskom se zove još i kostolomac. Ovaj nadimak dobio je jer lovi stoku i divokoze tako što ih bije krilima dok leti i nagoni u provaliju. Zbog tog ponašanja i narodnih mitova da jede i djecu, ovaj orao je lovljen i ubijan od strane čovjeka dok nije skoro istrijebljen. Naravno, ovi mitovi nijesu istiniti, jer se orao bradan primarno hrani lešinama.

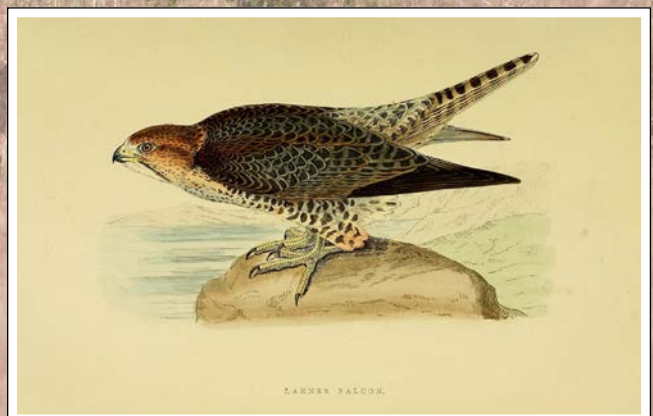
Sivi soko (*Falco peregrinus*)

Ovaj soko je jedna od najbržih ptica, i uopšte životinja, na planeti Zemlji. U letu sa visine na dolje, kada ugleda svoj plijen – golubove, patke, a ponekad vjeverice ili šišmiše – može da razvije brzinu 380 km/h! To je skoro dva puta više od najveće brzine većine automobila. Ovaj soko pravi gnijezdo na nepristupačnim vrhovima i liticama, koristeći napuštena gnijezda, nikada ne praveći svoje. Možda vam je poznata i izreka „oko sokolovo“ koja se koristi za nekog ko dobro opaža i vidi, a upoređujući sa sokolom koji ima izuzetan vid.

Krški soko (*Falco biarmicus*)

Sokolovi su predatori, i jako su korisni za prirodu kao i većina ostalih predatora zbog kontrole brojnosti vrsta kojima se hrane – golubova, šišmiša, itd. I krški i sivi soko su iz naših krajeva namjerno istrijebljeni od strane uzgajivača golubova. Golubovi su se nekada uzgajali radi treniranja da prelaze velike distance i obično dostave određenu pošiljku, kao i zbog takmičenja izdržljivosti golubova za koje su se dobijale velike nagrade. Pošto su sokolovi lovili golubove kao hranu, u toku treninga ili dostave, njihovi uzgajivači su mazali otrov na krila i vrat golubova i sokolovi bi, kada uhvate golubove i pojedu, bivali otrovani.

Šušlavica ili srebrenica (*Paronychia capella*)

Raste na sunčanim stijenama i kamenju, poput onih koje se mogu naći u kanjonu Cijevne koji teče pored Čemovskog polja. Prepoznatljiva je po srebrnkastim listovima po kojima je dobila ime, koji na dodir podsjećaju na plastičnu kesu – nježni, a čvrsti – krajnje neobični. U stanju je da dugo čuva vodu koja je joj je prijeko potrebna za život – i tako preživi sušna ljeta.

Stjenovito zvonce (*Edraianthus tenuifolius*)

Biljka sa prepoznatljivim ljubičastim cvijetom koji liči na zvonu, po čemu je i dobila naziv zvonce. Ovo zvonce raste samo na Balkanskom poluostvu – nema je nigdje drugdje na svijetu.

Tankolisni lan (*Linum tenuifolium*)

Lan je lijepa, nježna i oku prijatna biljka. Da li ste znali da se neke biljke lana mogu jesti za doručak, ili koristiti kao ulje za salatu? Ili, da se od njih pravi odjeća? Takav je rođak tankolisnog lana, zvan pravi lan (*Linum usitatissimum*), kojeg možete vidjeti na našim prostorima – ili ih sami uzgajati!

Vrijesak (*Satureja montana*)

Ova biljka je poznata po svojim ljekovitim svojstvima – koristi se kao čaj za razne bolesti i kao začim u ishrani. Za razliku od većine biljaka vrijesak cvjeta na jesen. Tako da, ako u jesen pođete na Čemovsko polje, naći ćete je. Sjetite se da uberete makar jednu grančicu i da je mirišete – ima divan, jak i osvježavajuć miris.

Krvavica (*Alkanna tinctoria*)

Ova biljka je poznata po svojoj upotrebi za crvenu farbu, jer joj je korijen kada se presiječe unutra crven – kao krv – odakle i naziv krvavica. Koristi se za bojenje vune, svile, drveta, namještaja i kozmetike, poput karmina, itd.

Kičica (*Centaurium erythraea*)

Ova biljka lijepih jarko rožih cvjetova još se naziva i crveni kantarion. Možda znate da je kantarion biljka sa žutim cvjetovima, i ima brojna ljekovita svojstva? Tako i kičica – njeni cvjetovi se koriste u vidu čaja za razna oboljenja, ali je čaj jako gorak – zato se često miješa sa drugim biljkama.

Šarenbubac ili Bertolonijeva orhideja
(*Ophrys bertolonii*)

Žuta pčelica (*Ophrys lutea*)

Pčelica
(*Ophrys scolopax*
ssp. cornuta)

Crveni kaćunak
(*Orchis papilionacea*)

Kukavica
(*Serapias vomeracea*)

Poseban oblik, boja i miris većine orhideja ih čini jednim od najinteresantnijih i najljepših biljaka na planeti. Orhideje su majstori glume u svijetu biljaka. Ispuštaju primamljive mirise tako da insekti misle da se mogu nahraniti nektarom iz cvijeta. Međutim, većina njih nema nektar, već samo primame insekta da bi ostavile polen na njemu, koji insekat dalje nosi i doprinosi razmnožavanju biljke. Neki se insekti, poput bumbara, hrane samim polenom. Takođe, neke orhideje neobičnih i raznolikih oblika cvjetova koji podsjećaju na insekte su takve da bi privukle npr. pčele ili bumbe da im priđu misleći da su ženke za parenje. Kada insekt „nasjedne“ na to i sleti na cvijet, shvata da nema ženke za parenje, kao ni nektara za hranjenje i produžava dalje – ali do tada je orhideja već prosula polen po njemu i ostvarila svoj cilj za razmnožavanje. Takvog su oblika npr. žuta pčelica, pčelica i šarenbubac. Mnoge biljne i životinjske vrste, kao npr. Bertolonijeva orhideja, dobijaju imena po svojim pronalazačima. Tako da - ako ti pronadeš neku novu vrstu, dio imena joj možeš sam dati! Kao botaničar Bertoloni.

Zasukica
(*Spiranthes spiralis*)

Sitnocvjetna kukavica
(*Serapias parviflora*)

Djeco, uz pomoć ovog lenjira možete saznati stvarnu visinu pojedinih ptica iz albuma. Ohrabrujemo vas da izmjerite i uporedite male i velike ptice.

VISINA

- Ćubasta ševa – 18 cm
- Noćni potrk – 42 cm
- Travarka – 13 cm
- Pupavac – 27 cm
- Sinji galeb – 60 cm
- Siva vjetruska – 31 cm
- Orao bradan – 115 cm

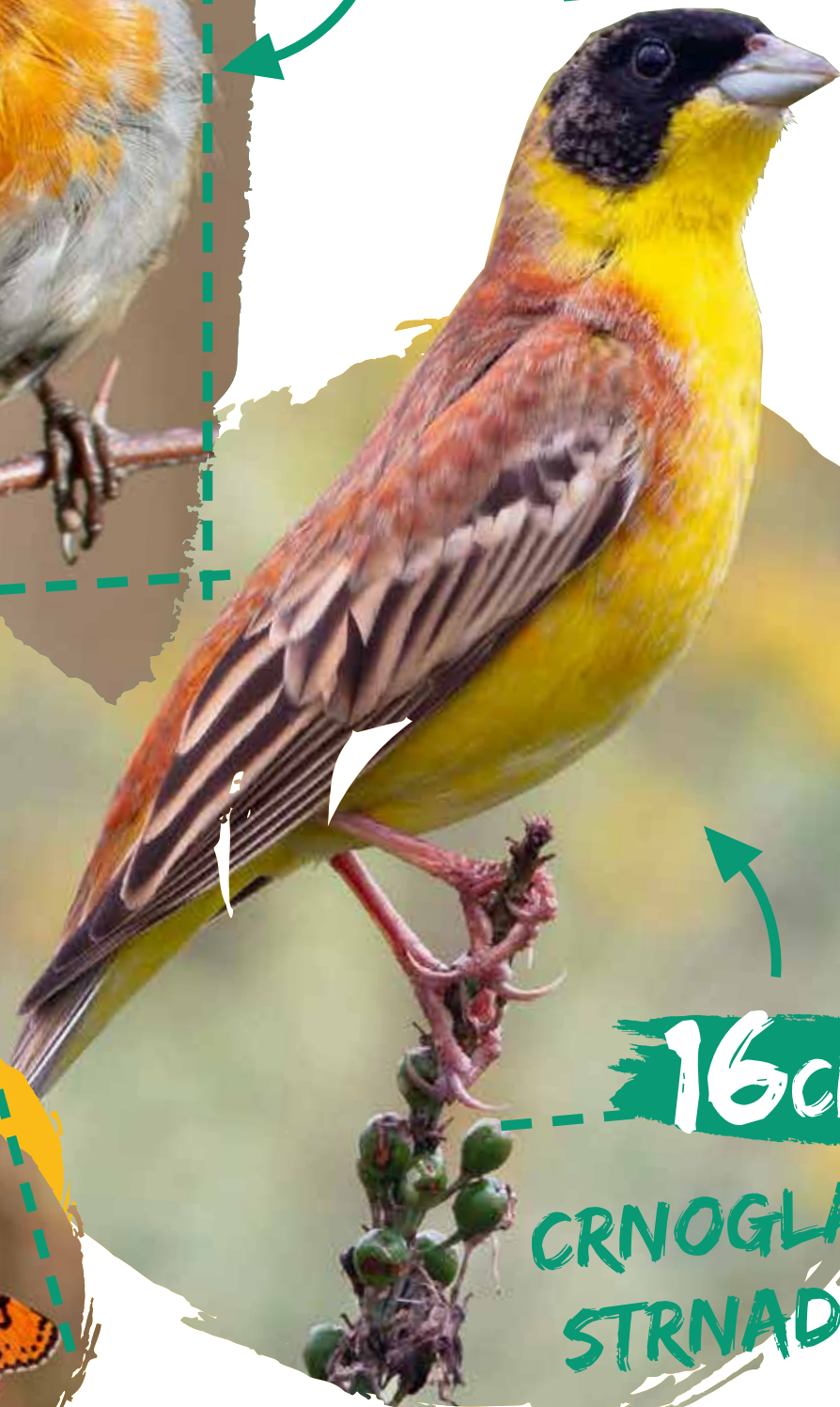
- Bijela kanja – 60 cm
- Sivi oko – 45 cm
- Crvenač – 13 cm
- Gavran – 61 cm
- Velika ševa – 19 cm
- Mala ušara – 35 cm

*Primijenjene su srednje vrijednosti veličina ptica

13cm

CRVENDAČ

16cm

CRNOGLAVA
STRNADICA

4,5cm

CRVENI ŠARENAC

RIJEČNIK

- **predator** – životinja koja lovi i jede druge životinje, poznati predatori su zmija, vuk, ajkula itd.
- **plijen** – životinja koju predator lovi
- **lešinar** – ptica koja se prvenstveno hrani već uginulim životinjama tj. lešinama
- **lešina** – životinja koja je uginula od starosti, prirodne nepogode, kao plijen nekog predatora i sl.
- **selica** – ptica koja se zimi seli u toplije krajeve, uglavnom na jug
- **stanarica** – ptica koja cijelu godinu provodi na jednom mjestu tj. ne seli se zimi
- **gnjezdarica** – ptica koja se razmnožava na datom mjestu tj. pravi gnijezdo i poleže jaja
- **razmnožavanje** – proces stvaranja potomstva u prirodi, kojim biljni, životinjski i ostali organizmi osiguravaju nastavak svoje vrste
- **vrsta** – grupa organizama koji su međusobno slični i vrše razmnožavanje, npr. sve ćubaste ševe pripadaju jednoj vrsti, svi poskoci pripadaju jednoj vrsti itd.
- **cvjetanje** – period godine, najčešće proljeće ili ljetno, kada biljke stvaraju cvijet, biljni organ za razmnožavanje

- **nektar** – slatka tečnost koju luče biljke u cvijetu da bi privukle insekte koji se hrane nektrom
- **polen** – prah koji proizvodi biljka u cvijetu
- **oprašivanje** – proces proces kojim se polen prenosi kod biljaka iste vrste, a čiji je cilj razmnožavanje tj. stvaranje novih organizama vrste; odvija se uglavnom tako što se polen „zakači“ za insekta dok on uzima nektar sa dna cvijeta i onda ga prenosi na drugi dio iste biljke čija je funkcija da obavi razmnožavanje ili na drugu biljku, nakon čega nastaju klice tj. sjeme iz kojeg se rađa nova biljka
- **oprašivači** – organizmi koji prenose polen kod biljaka, najčešće insekti, ponekad i ljudi ili vjetar
- **istrijebiti** – uništiti, odnosno učiniti da određena grupa organizama nestane (iz nečije bašte, iz određene oblasti ili sa cijele planete Zemlje)
- **kamuflirati** – maskirati se tako da ima slične boje sa okruženjem i teško se razlikuje od okoline
- **biljojed** – životinja koje se hrani biljkama
- **mesojed** – životinja koje se hrani drugim životinjama
- **svaštojed** – životinja koje se hrani i biljkama i životinjama
- **stanište** – oblast koju naseljava određeni organizam ili grupa organizama koji koriste hranu, vodu, sklonište i ostale resurse te oblasti
- **botaničar** – naučnik koji se bavi proučavanjem biljaka, njihovim izgledom, građom, rasprostranjenošću i sl.

O PROJEKTU

Ćemovsko polje je tipičan istočnomediteranski suvi travnjak sa elementima pseudo-stepe. Predstavlja tip prirodnog staništa koji je sve rjeđi zbog ugroženosti na istočnom Mediteranu. Ćemovsko polje je predloženo kao područje važno za ptice i kao posebno područje za zaštitu. Dio Ćemovskog polja gdje se nalazi kanjon rijeke Cijevne je područje od posebne važnosti za biljke. I pored svoje važnosti, Ćemovsko polje pati zbog nebrige, odlaganja i paljenja otpada (guma, medicinskog, životinjskog, kabastog i ostalog otpada), a ptice koje ga naseljavaju ugrožene su i nezakonitim lovom.

Naš opstanak je vezan za opstanak prirode - od vode koju pijemo, vazduha koji dišemo, do hrane koju jedemo, potpuno smo i nerazdvojivo

vezani za prirodu, njenu stabilnost i održivost. Očuvanje ovog lokaliteta smatramo važnim zbog raznolikosti organizama koji ovdje žive, kao i zbog usluga koje nam pruža, poput snadbijevanja vodom, regulisanje kvaliteta vazduha i toplote u atmosferi, proizvodnja biomase za stoku na ispaši, biljni proizvodi, oprašivanje i s tim povezani prinosi u poljoprivredi, kontrola štetočina, rekreativne, duhovne, kulturne i naučne vrijednosti.

Projekat "Ćemovsko polje: Bogatstvo pred našim očima" NVO Program za životnu sredinu sprovodi kako bi, kroz naučno istraživački rad, sakupio dokaze o bogatstvu Ćemovskog polja i prikazao ih javnosti kroz studiju prirodne raznolikosti oblasti, aktivnosti prstenovanja ptica i ovaj album za sličice, i slično. Projekat podržava Rufford fondacija iz Velike Britanije, koja pomaže mlade istraživače u realizovanju projekata naučnog istraživanja u svrhu očuvanja prirode.

O ORGANIZACIJI

Program za životnu sredinu (EnvPro) je nevladina organizacija koja radi na očuvanju vrsta i staništa, poboljšanju upotrebe prirodnih resursa, poboljšanju kvaliteta života i blagostanja ljudi i izgradnji održive budućnosti za sve. Organizacija je osnovana u oktobru 2015. godine od strane profesionalaca u oblasti zaštite prirode,

istraživanja, planiranja i razvoja kapaciteta sa velikim stremljenjima ka pozitivnim socio-ekonomskim i ekološkim promjenama u Crnoj Gori i jugoistočnoj Evropi, gdje organizacija prvenstveno djeluje. EnvPro takođe ima za cilj da bude međunarodno povezana kako bi omogućila korišćenje i testiranje naprednih naučnih saznanja, iskustava i alata u ostvarenju svoje misije i težnji ka osnaživanju lokalnih zainteresovanih strana i organizacija.

VIŠE INFORMACIJA O ORGANIZACIJI,
OVOM I OSTALIM PROJEKTIMA
MOŽETE DOBITI OVDJE

1. b) i d)
2. a)
3. c)
4. upijaju je cijelom površinom tijela
5. c)
6. b),d) i e)
7. NE
8. 1-4, 2-3, 3-1, 4-2
9. b)
10. rusi svračak
11. gnijezdo i kolonija
- 12a. b), c)
- 11b. a-2, b-3, c-1, d-4
- 12a. b), c) 12b. a-2, b-3, c-1, d-4

ČEMOVSKO POLJE

ENVPRO

